

**RAQAMLI DALILLAR TUSHUNCHASI VA JINOYAT
PROSESSIDAGI AXAMIYATI**

Sardor Odilov,

Namangan viloyati sudining malaka hay'ati kotibi

Annotatsiya: Ushbu maqola jinoiy xulq-atvorning yangi shakllarini samarali hal eta oladigan huquqiy asoslar zarurligini ta'kidlab, raqamli asrda jinoiy huquqning rivojlanayotgan rolini o'rganadi. Raqamli texnologiyalarning tez tarqalishi jinoiy faoliyat va huquqni muhofaza qilish organlarining sohasini inqilob qilib, muammolar va imkoniyatlarni taqdim etdi. Jamiyat raqamli dalillar keltirib chiqaradigan misli ko'rilmagan muammolar bilan kurashar ekan, maqola ushbu dinamik muhitda adolat va xavfsizlikni ta'minlay oladigan jinoyat qonunchiligini rivojlantirish istiqbollarini ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: jinoyat huquqi, raqamli texnologiya, kiberjinoyat, raqamli dalillar.

Raqamli texnologiyalarning hamma joyda mavjudligi bilan tavsiflangan davrda jinoyat huquqi moslashuv va innovatsiyalarni talab qiladigan o'zgaruvchan davrga duch kelmoqda. Texnologiyaning jamiyatga chuqur ta'sirini inkor etib bo'lmaydi, bu uning ta'sirini jinoiy faoliyat va huquqni muhofaza qilish sohasiga kengaytiradi.

Raqamli texnologiya misli ko'rilmagan qulaylik va ulanishni keltirib chiqargan bo'lsa-da, u jinoiy xatti-harakatlarning yangi shakllarini keltirib chiqardi va an'anaviy qonunchilik asoslari hal qilish uchun yetarli darajada jihozlanmagan muammolarni keltirib chiqardi. Rivojlanayotgan ushbu sohada harakatlanar ekanmiz, raqamli texnologiyalar davriga moslashtirilgan jinoyat qonunchiligini ishlab chiqish zarurati tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ushbu maqola raqamli asrda jinoiy huquqning ko'p qirrali o'lchamlarini o'rganadi va butun dunyo bo'ylab huquqiy tizimlarning kelajagini shakllantirayotgan dinamikaga oydinlik kiritadi. Biz texnologiya va an'anaviy jinoyatlar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni ko'rib

chiqamiz, raqamli vositalar qadimiy jinoiy harakatlar ijrosini qanday inqilob qilganini o'rganamiz. Kiberjinoyatlarning kuchayishi va onlayn huquqbuzarlarning tushunib bo'lmaydigan tabiati huquqni muhofaza qilish organlariga o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi, bu esa innovatsion strategiyalar va huquqiy yechimlarni talab qiladi. Bundan tashqari, raqamli dalillarning paydo bo'lishi jinoiy ish yuritish uchun imkoniyatlar va dilemmalarni taqdim etadi. Bir-biriga bog'langan dunyomizda yaratilgan raqamli ma'lumotlarning hajmi va murakkabligi bunday dalillar qanday to'planishi, saqlanishi va sudda taqdim etilishini diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi. Misli ko'rilmagan kuzatuv va ma'lumotlar almashish davrida adolat imperativini shaxsiy daxlsizlik huquqlari bilan muvozanatlash jinoyat qonunchiligini qayta ko'rib chiqish va isloh qilishning dolzarbligini yana bir bor ta'kidlaydi. Ushbu maqola raqamli texnologiyalar bilan bog'liq muammolarga javoban jinoyat qonunchiligining rivojlanish istiqbollari haqida tushuncha berishga harakat qiladi. U jinoiy xatti-harakatlarning rivojlanayotgan manzarasini, kiberjinoyatlarning murakkabligini va raqamli dalillarning asosiy rolini o'rganadi. Jismoniy va raqamli sohalar o'rtasidagi chegara xiralashgan dunyoda jinoiy qonunchilikning barqarorligi va moslashuvchanligi muhim ahamiyatga ega. Jinoyat huquqi va raqamli texnologiyalarning o'zaro ta'siri orqali amalga oshirilgan ushbu jarayon bizga ushbu dinamik va doimiy o'zgaruvchan muhitda individual huquqlarni himoya qilish bilan birga adolat ta'minlanadigan kelajakni tasavvur qilishimizga yordam beradi. Raqamli asrda jinoiy huquqni rivojlantirishning eng yorqin istiqbollaridan biri bu kiberjinoyatlarning kuchayishidir. Kiberjinoyatchilar texnologiyaning kuchidan keng qamrovli huquqbuzarliklarni, jumladan, ma'lumotlarni buzish, shaxsni o'g'irlash, onlayn ta'qib qilish va zararli dasturlarni tarqatish uchun foydalangan. Ushbu jinoyatlar nafaqat shaxslar va tashkilotlar uchun katta iqtisodiy va shaxsiy xavf tug'diradi, balki jinoiy faoliyatning an'anaviy ta'riflari va chegaralarini ham shubha ostiga qo'yadi. 5 Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish uchun jinoyat qonunchiligining rivojlanishi raqamli tizimlar va onlayn xatti-harakatlarni chuqur tushunishni talab qiladi. Huquqni muhofaza qilish organlari kiberjinoyatlarni samarali tekshirish uchun maxsus bo'linmalar va sud-tibbiyot vositalaridan foydalanishi kerak. Huquqiy bazalar,

shuningdek, turli kiberjinoyatlarning aniq ta'riflarini va potentsial huquqbuzarlarning oldini olish uchun tegishli jazolarni taqdim etishi kerak.⁶ Raqamli asrda dalillar yangi va juda murakkab shaklga ega bo'ladi. Elektron yozuvlar, ijtimoiy media ma'lumotlari va raqamli aloqalarni o'z ichiga olgan raqamli dalillar jinoiy ishlarda keng tarqalgan. Raqamli dalillarni saqlash, to'plash va taqdim etish huquqiy tizim uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ayblanuvchilarning huquqlarini himoya qilgan holda raqamli dalillarning haqiqiyliги va qabul qilinishini ta'minlaydigan jinoyat qonunchiligini ishlab chiqish juda zarur. Ushbu kontekstda jinoyat huquqining evolyutsiyasi sudyalari, advokatlar va huquqni muhofaza qilish organlaridan so'nggi raqamli sud-tibbiyot usullaridan xabardor bo'lishni talab qiladi. Shuningdek, u raqamli dalillar bilan ishlash va shaxslarning shaxsiy huquqlarini himoya qilish bo'yicha aniq ko'rsatmalarni o'rnatishni talab qiladi.

Raqamli dalildan ko'chirma nusxa olishga, basharti uning yaxlitligi va aynan o'xshashligi saqlansa, yo'l qo'yiladi. Raqamli dalildan ko'chirma nusxa olishga yo'l qo'yilishi o'zidan mazkur ko'chirma nusxa olingan raqamli dalilning asli mavjudligi bilan ta'minlanadi.

Guvoh, jabrlanuvchi, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi va boshqa shaxslar raqamli dalillarning ko'chirma nusxalarini qog'ozda chop etilgan shaklda taqdim etish huquqiga ega. Bunda raqamli dalilning qog'ozdagi shakli yozma dalil deb hisoblanishi mumkin emas.

Tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv, tergov va sud jarayonida tuzilgan protsessual bayonnomalarga ilova qilingan, elektron ma'lumotlar tarzida shakllantirilgan audio, videoyozuvlar ham raqamli dalillar hisoblanadi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda insonning o'z qonuniy manfaatlarini himoya qilish uchun teng imkoniyatlar yaratish, ishning haqiqiy holatlarini har tomonlama, to'liq va xolisona aniqlashga doir qonun talablariga so'zsiz rioya etish, taraflarning tortishuvi va teng huquqliligi prinsiplarini hayotga tatbiq etish orqali inson huquq va erkinliklari samarali himoya qilinishini ta'minlash bo'yicha salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga jamiyat hayotining turli sohalarini jadal raqamlashtirish,

odamlarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda yanada ko'proq hamkorlik qilishi va buning oqibatida jinoyatlar sodir etilishi, raqamli muhitda fuqarolar va tashkilotlarning huquqlari hamda qonuniy manfaatlari buzilishi hollarining keng tarqalishi raqamli dalillarning institutsionallashtirilishini va ular bilan bog'lik ishlarni amalga oshirishning huquqiy asoslari mustahkamlanishini talab etmoqda.

204²-modda. Raqamli dalillar

Ish uchun ahamiyatga ega bo'lgan holatlar to'g'risidagi ma'lumotlar mavjud bo'lgan elektron ma'lumotlar, shu jumladan elektron tarzdagi fayllar, audio-, videoyozuvlar, Internet jahon axborot tarmog'ida saqlanayotgan ma'lumotlar, shuningdek boshqa elektron ma'lumotlar raqamli dalillardir.

Raqamli dalildan ko'chirma nusxa olishga, basharti uning yaxlitligi va aynan o'xshashligi saqlansa, yo'l qo'yiladi.

Raqamli dalildan ko'chirma nusxa olishga yo'l qo'yilishi o'zidan mazkur ko'chirma nusxa olingan raqamli dalilning asli mavjudligi bilan ta'minlanadi.

Guvoh, jabrlanuvchi, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi va boshqa shaxslar raqamli dalillarning ko'chirma nusxalarini qog'ozda chop etilgan shaklda taqdim etish huquqiga ega. Bunda raqamli dalilning qog'ozdagi shakli yozma dalil deb hisoblanishi mumkin emas.

Tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv, tergov va sud jarayonida tuzilgan protsessual bayonnomalarga ilova qilingan, elektron ma'lumotlar tarzida shakllantirilgan audio-, videoyozuvlar ham raqamli dalillar hisoblanadi.

Raqamli dalilning ko'chirma nusxasi ish materiallari bilan birga saqlanadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/raqamli-texnologiya-davrida-jinoyat-huquqini-rivojlantirish-istiqbollari>
2. <https://kun.uz/news/2024/11/27/raqamli-dalillarni-sudga-taqdim-etish-tartibi-tasdiqlandi>
3. <https://lex.uz/docs/-7228758>
4. Jones, R., 2017. Digital rule: punishment, control and technology. In Surveillance,

Crime and Social Control (pp. 519-536). Routledge;

5. Solove, D.J., 2004. The digital person: Technology and privacy in the information age (Vol. 1). NyU Press;

6. McArthur, J.W. and Sachs, J.D., 2001. The growth competitiveness index: measuring technological advancement and the stages of development. The global competitiveness report, 2002, pp.28-51;

7. Duncan, G.T. and Pearson, R.W., 1991. Enhancing access to microdata while protecting confidentiality: Prospects for the future. Statistical Science, 6(3), pp.219-232;